

Aanvankelijk zou *Black Butterflies* (2011) een film over de apartheid in Zuid-Afrika worden, maar het werd een portret van een uitzonderlijke dichteres in een op drift geraakt land.

Ingrid Jonker (1933-1965)

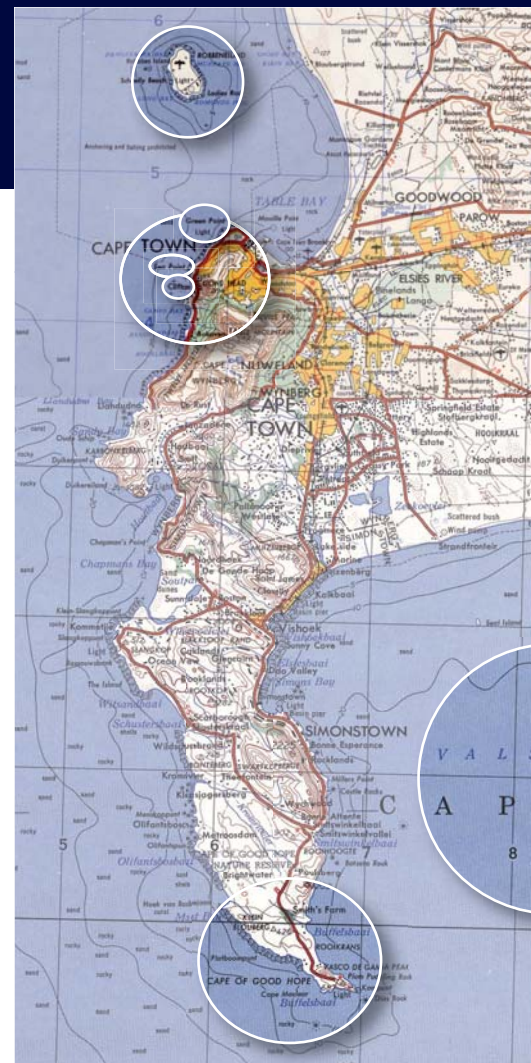
Een verscheurd leven in een verscheurd land

Het is nog maar zestig jaar geleden dat zich in Zuid-Afrika een horrorscenario aftekende: het regime-Verwoerd voerde vanaf 1950 stap voor stap het apartheidssysteem in. Tezelfdertijd ontloken bij Ingrid Jonker de eerste tekenen van serieus dichterschap: zij stuurde in 1950 het manuscript *Na die somer* naar de Nasionale Pers in Kaapstad. Er ontrolde zich een tumultueus en dramatisch schrijversleven.

Sense of place

Black Butterflies begint prachtig. Zwarte vissers trekken in netten de vangst aan land en

Ingrid, 8 jaar oud, staat te wachten tot ze een spartelende vis naar huis mag nemen. Triomfantelijk holt ze naar oma, *Ouma*, die na het overlijden van moeder Beatrice de zorg over Ingrid en haar oudere zus Anna op zich heeft genomen. Ze wonen aan de Gordonsbaai, de oostoever van de Valsbaai, 40 kilometer van Kaapstad. De filmmakers laten zich voor dit overweldigende begin inspireren door de biografische schets *De dag kent een smalle schaduw*, die Henk van Woerden in 2000 van het leven van Ingrid Jonker maakte. Van Woerden is vermaard om zijn observaties waarmee hij landschappen tot in de kleinste

details weet op te roepen. De allereerste alinea van zijn biografie is adembenemend mooi, pure lyriek en 88 bladzijden later eindigt hij: 'Voorts mag duidelijk zijn dat ik voor de sfeertekening van Gordonsbaai en Seepunt, van de zuidelijke voorsteden waar zij naar school ging, van de politieke en sociale malaise onder het regiem Verwoerd en van het angstige en toch ook zo uitzinnige bestaan in de moederstad in de jaren vijftig en zestig, uit mijn persoonlijke herinnering heb geput'.

De geograaf mag zich gelukkig prijzen dat Henk van Woerden de moeite nam met topografische precisie en gevoel voor *sense of place* de leefomgeving van Ingrid Jonker aan de Kaapse kust te beschrijven. Geen wonder dat Van Woerden eveneens het scenario schreef van de bekroonde documentaire over Jonker *Korreltjie niks is my dood* (2001), die begint met zonlicht op zee, de weidse kust, een vlucht vogels, die in de gedichten van Jonker staan voor onschuld en vrijheid.

Ontgoocheling

Het was een subliem idee van de VPRO om een *limited edition* dubbel-dvd uit te brengen met de speelfilm *Black Butterflies* en de documentaire *Korreltjie niks is my dood*. Het verhaal dat beide films vertellen, kan niet beter worden samengevat dan met Van Woerden's

FOTO: A-FILM

Ingrid Jonkers leven speelt zich af langs de Zuid-Afrikaanse kust. Scène in de kunstenaarskolonie van Clifton Beach.

Zee en strand van het vissershaventje van Gordonsbaai zijn het decor van Ingrids kindertijd onder de hoede van haar oma. Twee ontroerende gedichten *Ontvluchting* en *Graf* uit de bundel zijn op de Gordonsbaai geïnspireerd. Als ze 11 is verhuist ze naar Kaapstad. In haar scholientijd woont ze in de deftige voorstad Wynberg en als jongvolwassen 18-jarige verhuist ze naar het kosmopolitische centrum van Kaapstad. Beide films spelen voornamelijk in haar volwassen leven in het centrum van Kaapstad, terwijl de biografie gedetailleerd het leven aan de oostkant van de Valsbaai beschrijft.

met: 'Wat mij betreft kunnen jullie haar teruggooien in zee'.

Het gedicht *Die kind* schrijft Jonker in 1960 nadat zij toevallig in een demonstratie tegen de pasjeswetten is beland en ziet hoe de politie gericht op de zwarte bevolking schiet. In de volkswijk Nyanga wil een vader op weg naar het ziekenhuis een *roadblock* passeren. Daarbij krijgt zijn zontje van anderhalf een kogel door het hoofd.

Het gedicht is geschreven in het Zuid-Afrikaans. De laatste strofe in de Nederlandse vertaling van Gerrit Komrij luidt als volgt:

*Het kind is de schaduw van de soldaten
op wacht met geweren pantserwagens en knuppels
het kind is aanwezig bij alle vergaderingen
en wetgevingen
het kind loert door de vensters van de huizen
en in de harten van de moeders
het kind dat alleen maar wilde spelen in de zon
bij Nyanga is overal
het kind dat een man is geworden trekt
door heel Afrika
het kind dat een reus is geworden trekt
door de gehele wereld*

Zonder pas

Gerrit Komrij schrijft in zijn bundel *De Afrikaanse poëzie in tien gedichten* dat er rondom dichters die jong sterven een cultus ontstaat, zeker als zij de hand aan zichzelf slaan en helemaal als zij hun dood in gedichten voorstellen. Mythevorming is dan haast onontkoombaar. En dat is ook wat gebeurt met Ingrid Jonker nadat Mandela haar toekomstdroom *Die kind* voorleest bij zijn inauguratie in 1994.

Is dat erg? Nee. Het kan geen kwaad nu en dan na te denken over apartheid. De poëzie en het leven van Ingrid Jonker brengen de schizofrenie van het Zuid-Afrika van destijds weer tot leven. •

Bronnen

- Jonker, I. & H. van Woerden 2011. *Ik herhaal je, gedichten & De dag kent een smalle schaduw*. Podium, Amsterdam.
- Komrij, G. 1999. *De Afrikaanse poëzie*. Bert Bakker, Amsterdam.
- Soest, S. van & S. van Schaik 2011. *Black Butterflies & Korreltjie niks is my dood*, www.winkel.vpro.nl/black-butterflies-korreltjie

© FOTO: WIKIMEDIA

Sharpeville 21 maart 1960. Bij de protesten tegen de pasjeswetten schiet de politie met scherp; 69 mensen komen om.

conclusie: 'Haar ontgoocheling houdt steeds gelijke tred met het politieke trauma van haar land: een volk afgesneden van de toekomst, ergens in het verleden op hol geslagen en in een heel aparte *cul-de-sac* van de tegenwoordige tijd verzeild geraakt'.

De kijker krijgt een beklemmend beeld van een land waar de apartheid meedogenloos wordt ingevoerd met een serie wetten. Ingrid Jonker hoort tot de kunstenaarskolonie van Clifton Beach die zich de *sestigers* noemen en die protesteren tegen de censuurwetten van het apartheidsregiem. Navrant genoeg is het

Ingrids vader, Abraham Jonker, die als minister van de conservatieve Nasionale Party deze maatregel moet uitvoeren. In de film vraagt ze hem een gedicht voor te lezen. Het heet *Die kind*. In de film begint Abraham Jonker hardop met voorlezen tot hij halverwege stopt en niet verder wil, niet verder kán. Langzaam scheurt hij het papier doormidden. Ingrid, verbijsterd en beledigd, wijst met een vinger naar haar hoofd en zegt: 'Het zit hier Pa'. Als een politieagent hem later tijdens een jachtpartij op de hoogte brengt van haar zelfgekozen verdrinkingsdood, reageert hij